

Галина Кузьменко,

ст. викладач кафедри образотворчого мистецтва та дизайну Київського університету імені Бориса Грінченка

ВИХОВАННЯ В УЧНІВ 5-Х КЛАСІВ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У публікації розкривається зміст поняття «ціннісне ставлення школярів до образотворчого мистецтва» та наводяться практичні рекомендації з виховання означеної якості в умовах викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» в загальноосвітній школі; висвітлюється зміст роботи в даному напрямі з використанням підручника та робочого зошита «Мистецтво» для 5-х класів на прикладі теми «Образотворче мистецтво стародавніх культур і цивілізацій», де автор виокремлює методи й форми, які допомагають розкрити поняття курсу й активізують процес виховання ціннісного ставлення до мистецтва.

Ключові слова: цінності, ціннісне ставлення до образотворчого мистецтва, інтегрований курс «Мистецтво», учні 5-го класу.

Наявність сталої, усвідомленої системи цінностей свідчить про зрілість особистості, може виступати узагальненим показником рівня її духовного розвитку. Цінності, що домінують серед інших регуляторів та чинників людської життєдіяльності, відіграють вирішальну роль у формуванні світогляду, виборі життєвого шляху, стають критерієм оцінки дійсності. Тому інтерес науковців і практиків до ціннісної проблематики не згасає, системна розробка теоретичних основ, методик і технологій виховання ціннісного ставлення викликає дискусії, посідає одне з ключових місць у наукових дослідженнях сучасних вітчизняних і зарубіжних учених.

У педагогічній науці цінності – це ідеали, орієнтири, що спрямовують мету і зміст навчання та виховання (істина, добро, патріотизм, справедливість, чесність, порядність, відповідальність, освіченість, культура тощо), це ті якості й характеристики особистості, що визначають якісну своєрідність життєдіяльності людини, цілеспрямовано регулюють її поведінку й мають бути досягнуті в результаті освіти. Вони визначають те, до чого слід прагнути, ставитися з повагою, визнанням, пошаною й, відповідно, ті якості, які вчитель покликає формувати в учнів.

Вивченню особливостей виховання ціннісного ставлення сприяли дослідження багатьох науковців сучасності, які розглядали це явище в різних аспектах: ціннісне ставлення до природи як невід'ємної складової екологічного виховання учнівської молоді (Т. Баранова, М. Васильєв, Н. Ігнатовська, О. Колонькова, А. Кочергін, Ю. Марков, С. Скрипник); до навчання як компоненту змісту морального виховання школярів (І. Бех, М. Борищевський, Є. Козак, С. Лупінович, В. Маршицька); до історії (О. Турянська); художніх творів

(Л. Бутенко, В. Драченко, С. Замашна); творів музичного (В. Давидов, Д. Ельконін, Л. Масол, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, Ю. Соколовський) та образотворчого мистецтва (О. Калініченко, В. Козлов, С. Коновець, Л. Масол) як чинників духовного виховання та розвитку особистості.

З позиції автора, *ціннісне ставлення* – це активна форма чуттєво-практичного освоєння дійсності, в якій відображено ідеали, життєву позицію, конкретний смисл, котрий мають для людини (суб'єкта) певні об'єкти, предмети та явища навколишнього світу (справжні чи уявні, природні чи культурні, зовнішні або внутрішні, що належать глибинам душі). Ціннісне ставлення до образотворчого мистецтва виникає тоді, коли суб'єкт здатний виокремити в мистецтві й житті естетичні якості, образи, пережити й оцінити їх (виявити їхню естетичну цінність). Ці естетичні переживання й оцінки, викликані естетичними властивостями речей і явищ навколишнього світу, відображуються у світогляді, переконаннях, естетичній свідомості, рефлексивних рисах суб'єкта, виявляються в його естетичних почуттях, художніх судженнях, художньо-творчій діяльності та естетичних вчинках. Вагому роль у цьому відіграє образотворче мистецтво, тож **метою статті** є розкриття деяких аспектів виховання в учнів основної школи ціннісного ставлення до образотворчого мистецтва в умовах інтегрованого курсу «Мистецтво», що передбачає використання навчально-методичного комплексу «Мистецтво» для 5-х класів та розкриття положень на прикладі уроку «Образотворче мистецтво стародавніх культур і цивілізацій».

Виховати в учнів основної школи ціннісно-світоглядних орієнтацій у сфері мистецтва, розвивати комплекс ключових, міжпредметних і предметних компетентностей, формувати потребу у творчому самовираженні та естетичному самовдосконаленні покликана державна програма інтегрованого курсу «Мистецтво», до якої розроблено підручник «Мистецтво» для 5-х класів і «Робочий зошит» [2; 3]. Цьому сприяє зміст і структура навчально-методичного комплексу, які зумовлені логікою побудови всього курсу, ґрунтуються на принципах послідовності й наступності між початковою та основною школою і спрямовані на поліхудожнє виховання учнів, що забезпечує цілісність змісту загальної мистецької освіти. До кожного уроку розроблені дидактичні й творчі завдання відповідно до вікових особливостей школярів.

Тема року в 5-му класі – «Види мистецтва» – послідовно розкривається у двох розділах підручника: «Народне і професійне мистецтво» (1 семестр); «Синтез і взаємодія мистецтв» (2 семестр). Чітка структура сприяє полегшенню роботи вчителя в підсумковому (семестровому та річному) оцінюванні навчальних досягнень учнів. Кожний розділ розподілено на окремі, спільні для обох блоків, теми: 13 у першому семестрі та 9 – у другому. Змістове наповнення кожної теми конкретизується відповідно до специфіки обох блоків інтегрованого курсу «Мистецтво». Деякі більш масштабні теми, зокрема: «Походження мистецтва», «Контрасти та відтінки» (у 1 семестрі), «У царстві Мельпомени», «Наймолодша муза», «Ансамбль – у єдності гармонія» і «Час новітній створює красу» (у 2 семестрі) розкриваються протягом кількох уроків. Це сприятиме більш глибокому, свідомому засвоєнню учнями навчального матеріалу. Таким чином, у підручнику розроблено навчальний матеріал для 31 уроку: 16-ти в 1-му семестрі та 15-ти в другому. Кожний останній урок семестру – підсумковий. Для проведення підсумкових уроків розроблено низку завдань для узагальнення інформації, перевірки якості засвоєння учнями навчального матеріалу. Години резервного часу, відповідно до програми, учитель використовує на власний розсуд: для проведення екскурсій у музеї, галереї, відвідування театральних вистав, проведення КВК або вікторин мистецтвознавчого характеру.

На особливу увагу і вчителів, і учнів заслуговують цікаві «знахідки», запропоновані автором підручника. По-перше, це введення рубрик: «Для допитливих» і «Віртуальна екскурсія», що урізноманітнює напружений навчальний процес, робить його змістовнішим і цікавішим для учнів, допомагає вчителям виховувати в них інтерес і любов до ОМ. По-друге, до кожного уроку з метою допомоги учням погратися із завданням СГР розроблено *методичні малюнки* (автор Г. Кузьменко), які демонструють послідовність виконання практичних робіт і доповнені чітко сформульованими мистецькими порадами. Окрім цього, вперше серед усіх

підручників з ОМ до багатьох уроків запропоновано *варіативність виконання практичних завдань*. Це допоможе здійснити диференційований підхід до учнів, сприятиме розвитку самовиявлення, творчих здібностей школярів і надасть їм впевненості у своїх силах.

У підручнику яскраво представлено основні види діяльності учнів на уроках ОМ, які, відповідно до програми, включають: художньо-творче самовираження; сприймання, інтерпретацію та оцінювання художніх творів; пізнання явищ мистецтва; засвоєння відповідної мистецької термінології.

Для художньо-творчого самовираження п'ятикласників у підручнику пропонується широкий спектр художніх технік та матеріалів, зокрема: гуаш, акварель, кольорові олівці, ґратаж, пластилін, аплікація з наступним доопрацюванням графічними матеріалами, колаж.

Пропонуючи п'ятикласникам завітати на інтернет-сайти, адреси яких вказані в підручнику, автор допомагає їм більш глибоко дізнатися про мистецтво, мистецьку подію, що відбувається у світі, що сприятиме активному пізнанню мистецтва, стимулюватиме спілкування й обговорення завдання на уроках, у родині, у колі однолітків у позаурочний час, спонукатиме школярів до самостійного пошуку нової цікавої інформації про мистецтво.

Запропоноване авторами впровадження у навчально-виховний процес широкого спектру форм організації навчання, зокрема, не тільки загальноприйнятої індивідуальної, а ще й таких: виконання мистецьких проєктів, робота учнів у групах або парах, колективна форма роботи, – сприятиме розкриттю й розвитку художньо-творчого потенціалу кожної дитини.

«Мистецька скарбничка» в доступній формі пояснює учням значення нових понять і термінів, які є ключовими на уроці. По можливості, автор розкриває зміст конкретного терміну відповідно до специфіки різних видів мистецтва, зокрема: музичного, образотворчого, архітектури, мистецтва театру та кіно.

Слід зазначити, що в умовах інтегрованого курсу «Мистецтво» є необхідність і можливість виховувати **ціннісне ставлення до мистецтва** й усвідомлення вагомості ролі мистецтва в житті кожної людини. Цьому опосередковано сприяють навчально-методичне забезпечення курсу «Мистецтво». По-перше, це тематика та зміст уроків. Спираючись на зв'язки просторових, часових і синтетичних видів мистецтва, уроки максимально наближені до сучасного життя. Послідовно, крок за кроком, вони вводять школярів у різноманітний світ мистецтва і заохочують учнів застосовувати набуті знання й художні вміння для самореалізації у соціокультурній діяльності, в естетизації навколишнього середовища.

По-друге, окрім ретельної добірки ілюстративного матеріалу та запитань для обговорення художніх творів, увага учнів акцентується на тому, що вони мають втілити в кож-

ному малюнку свої почуття, емоції, своє ставлення до того чи іншого персонажа, надати йому певною настрою чи певних рис характеру. Отже, усе це сприяє розвитку почуттєво-емоційної сфери підлітка, формуванню потреб у творчому самовираженні та естетичному самовдосконаленні, свідомому ставленню до виконання завдань кожного уроку. А уроки мистецтва подарують дитині незабутні години інтелектуальної та мистецької творчості, допоможуть зрозуміти навколишній світ і усвідомити себе в цьому світі.

Окремі аспекти методики викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» в 5-му класі (компонент «Образотворче мистецтво»), що сприяють вихованню ціннісного ставлення, розкриємо на прикладі уроку «**Образотворче мистецтво стародавніх культур і цивілізацій**».

На початку уроку рекомендується провести з учнями нетривалу *бесіду з екскурсом* в історію культури стародавнього світу, в якій учитель має розповісти про різні види візуального мистецтва, представлені в цивілізаціях Давнього Єгипту, Греції і Трипіллія. Учитель має зацентрувати увагу учнів на підсумках попереднього уроку: мистецтво і прагнення до художньої творчості виникло внаслідок природної потреби людини у красі, бажання чуттєвого задоволення.

Виклад матеріалу пропонується подати у формі *бесіди-повідомлення* про **мистецтво Стародавнього Єгипту**, яке сприяло народженню багатьох класичних архітектурних форм (піраміда, обеліск, колона), формуванню провідних рис різних видів та жанрів скульптури та живопису, заклало підґрунтя для розвитку античного мистецтва. Водночас не слід намагатися дати учням якомога більше інформації, перетворюючи урок мистецтва на монолог учителя. Адже результатом опанування цієї навчальної дисципліни мають бути, переважно, не знання, а сформоване естетичне світобачення, ціннісне ставлення до мистецтва, до навколишнього світу, здатність до художньо-творчої самореалізації в житті.

Провідним видом мистецтва Стародавнього Єгипту була архітектура. Вершиною будівельного мистецтва світу вважаються споруджені в Гізі у XXVII ст. до н. е. три єгипетські піраміди (Хеопса, Хефрена, Мікеріна), які давні греки називали першим із семи чудес світу. Вічний охоронець пірамід – славнозвісний Великий Сфінкс – фігура лева з обличчям людини – є частиною архітектурного ансамблю в Гізі, уособлює мудрість, силу та спокій.

Іншими блискучими прикладами давньоєгипетської архітектури стали грандіозні кам'яні храми – «будинки» богів і палаци фараонів. Їхній зовнішній вигляд визначався урочистими процесіями, характерними для придворного церемоніалу. Велика кількість височених колон з капітелями у вигляді бога родючості Осіріса, серед яких легко загубитися, вишуканість скульптурних зображень, розкіш живописних розписів і багатоколірних рельєфів з інкрустацією та позолотою вражають величчю, майстерністю й виразністю.

Значну роль у мистецтві Давнього Єгипту відігравала скульптура. Єгипетські статуї виконувалися відповідно до канонів (грець. «норма», «правило») – суворих законів, яким було підпорядковано образотворче мистецтво. Кожна скульптура висікалася із прямокутного кам'яного блоку по заздалегідь окресленій розмітці, а потім ретельно оброблялася в деталях. Усі скульптурні зображення відзначалися спокоєм, стриманістю, симетрією величних застиглих поз, одноманітністю жестів, безпристрасністю облич.

У виконанні рельєфів (скульптурних зображень на площині) і настінних розписів стародавні єгипетські художники використовували традиційний прийом площинного розташування людської постаті. На цьому етапі доцільно запропонувати учням розглянути ілюстративний ряд та самостійно знайти відповідь на запитання: як митці Стародавнього Єгипту намагалися у статичному зображенні передати рух людини? Випробування себе в ролі дослідника сприятиме формуванню в учнів самостійності мислення, стимулюватиме до більш глибокого, свідомого пізнання мистецтва, набуття досвіду сприймання, розуміння й аналізу мистецьких творів, інтерпретації їхнього художньо-образного змісту. Дитячі відповіді слід узагальнити: голову та ноги людини митці Давнього Єгипту зображували виключно у профіль, око – в фас, а плечі та нижню частину тулуба – у розвороті в три чверті. Це, на думку єгипетських художників, створювало враження руху в безмежність, узагальнювало ідею витонченої духовності людини.

У створенні рельєфів брали участь кілька майстрів. Найдосвідченіший художник намічав на стіні загальну композицію, яку збагачували деталями його помічники. Потім різьбарі втілювали рисунок у рельєф. На останньому етапі рельєфні зображення розфарбовували густими непрозорими фарбами. У зображенні провідну роль відігравав не колір, а лінія – плавна, гнучка та надзвичайною виразна [5, с. 32].

Рельєфи розташовували один над одним. Кожний із них був присвячений розкриттю конкретної події й послідовно висвітлював певний сюжет. Розглядаючи ілюстративний ряд, учні самі мають називати сюжети, яким присвячено той чи інший рельєф: сільська праця, мисливство чи рибальство, процесія, що несе дари, дитячі ігри тощо. Це дає можливість п'ятикласникам самостійно дійти висновку, що в рельєфах Давнього Єгипту висвітлювалися події не лише традиційного релігійного, а й світського характеру.

До найбільш відомих творів настінного живопису часів Стародавнього Єгипту належать строкаті багатоколірні розписи фіванських гробниць доби Нового царства, що датуються XV ст. до н. е. Відповідно до традицій того часу розписи розташовані один над одним горизонтальними смугами із зображенням бенкетних сцен з музикантами, співачками й танцюристами, сцен полювання з бумерангом чи тенетами на птахів, куточків квітучої природи, басейнів з рибами та ніжними квітами лотоса, яскравих екзотичних

птахів та метеликів. На уроках музичного мистецтва учні вже ознайомилися з різними старовинними музичними інструментами, тому вчитель може запропонувати назвати інструменти, на яких грають музиканти, зображені на єгипетських розписах: арфа, флейта, ліра, барабан. Узагальненість та духовна глибина розписів підкреслюється використанням чистих насичених кольорів: жовтих, червоних, синіх, зелених, які асоціювалися з усталеністю, непохитністю й канонічністю єгипетського світогляду.

За свідченням літописів, давньоєгипетські майстри, зокрема зодчі, скульптори та живописці посідали в суспільстві високе становище.

Під час розповіді слід пояснити учням, що поєднання різних видів мистецтва, у даному випадку архітектури, скульптури та живопису, називають синтезом мистецтв.

Висвітлюючи особливості мистецтва Стародавнього Єгипту варто запропонувати учням перегляд низки слайдів, на яких має бути представлено найбільш яскраві приклади різних видів візуального мистецтва цієї культури. Під час проведення бесіди та перегляду слайдів доцільно використовувати наступні прийоми: *колективне обговорення, коментар вчителя*. З допомогою цілеспрямованих і чітко сформульованих запитань учитель має залучити учнів до висловлювання власної думки:

1. Визначте: статичністю чи динамікою вирізняється скульптура Стародавнього Єгипту?

2. Якими засобами єгипетський скульптор підкреслює жіночність Нофрет, порівняно з мужністю її чоловіка Рахотепа? (*Не тільки наявністю прикрас, а й білістю її шкіри*).

3. Що незвичного ви побачили у скульптурному портреті цариці Нефертіті?

Зацікавити школярів, заохотити до навчання допоможе активне використання на уроці методів, що стимулюють інтерес і посилюють мотивацію до навчання, створюють у класі особливий мікроклімат. Одним із таких методів є *створення ситуації несподіваності чи парадоксальності*: «Такого не буває, але ми з вами спробуємо пофантазувати й уявити це». Наприклад, учитель може запропонувати учням «перенестися» в простір, створений єгипетським майстром на розписах чи рельєфах, які вони розглядають, й уявити себе одним із зображених персонажів. Так учень може уявити себе єгипетським збирачем плодів із розписів із гробниці Хнумхотепа, мисливцем, який полює в заростях Нілу (розпис із гробниці в Фівах), або єгипетським музикантом, що натхненно грає на подвійній флейті й акомпанує витонченим танцівницям (розпис із гробниці Нахта в Фівах).

Метод *симуляційної гри* (від лат. *simulare* – прикидатися) дає можливість пофантазувати й «почути» розмову канцлера Мекет-Ра, який сидить під навісом, що прикриває його від пекучого сонця, із писарями, які рахують поголів'я худоби. Крім цього, учні можуть розіграти *рольовий діалог* між

дійовими особами цієї скульптурної композиції, імітуючи їхню інтонацію, жести й рухи.

Використання на уроках *ігрових методів* дозволяє швидко залучити п'ятикласників до пізнавального процесу, сприяє формуванню умінь порівнювати інформацію, інтерпретувати художні твори, висловлювати власні судження, завдяки чому в учнів розвивається емоційно-почуттєва сфера, культура мовлення, розширюється світогляд, краще засвоюються основні поняття.

На розсуд учителя пропонуємо такий ілюстративний матеріал:

Архітектура:

❖ Піраміда фараона Джосера. XXVIII ст. до н. е., Саккара.

❖ Піраміди фараонів Хеопса, Хефрена і Мікеріна. XXVIII ст. до н. е., Гіза.

❖ Скельний храм цариці Хатшепсут. Поч. XV ст. до н. е., Дейр ель-Бахрі.

❖ Храм Амона. XV–XIII ст. до н. е., Карнак.

Кругла скульптура:

❖ Великий Сфінкс. Бл. 2600 р. до н. е., Гіза.

❖ Статуї верховного жерця Рахотепа та його дружини Нофрет із гробниці в Медумі. Бл. 2600 р. до н. е., розфарбований пісковик.

❖ Перепис худоби із гробниці канцлера Мекет-Ра. Кін. III тис. до н. е., дерево.

❖ Портрет цариці Нефертіті. Бл. 1360 р. до н. е., розфарбований пісковик.

Рельєф:

❖ Рельєф із гробниці Мерерука в Саккара. XXVIII ст. до н. е.

❖ Фараон Сеті I на колісниці. Рельєф храму, Карнак. XIV ст. до н. е.

❖ Ехнатон і його родина. Бл. 1360 р. до н. е., розфарбований вапняк;

❖ Поклоніння богу сонця Атону (Ехнатон і Нефертіті з донькою). Рельєф із Амарни. XIV ст. до н. е.

Розписи:

❖ Збирачі плодів. Розпис із гробниці номарха Хнумхотепа в Бені-Гасані. XX ст. до н. е.

❖ Музиканти. Розпис із гробниці Нахта в Фівах, XIV ст. до н. е.

❖ Музиканти і танцівниці. Розпис із гробниці Небамуна в Фівах. Бл. 1400 р. до н. е.

❖ Полювання в заростях Нілу. Розпис із гробниці в Фівах. XV – XIV ст. до н. е.

У процесі *бесіди-ознайомлення з мистецтвом античної Греції* варто підкреслити вплив античної цивілізації на подальший розвиток європейської культури, наголосити, що зв'язок давньогрецької культури і сучасності пояснюється тим, що саме за часів Стародавньої Греції були створені шедеври в різних видах мистецтва (музиці, літературі, архі-

текстурі, скульптурі, декоративно-прикладному мистецтві тощо), які увійшли до скарбниці світової культури і є невід'ємною частиною сучасного життя.

Знайомство з мистецтвом античної Греції – колискою європейської цивілізації – варто розпочати з мистецтва архітектури та скульптури, які набули за тих часів високого художнього розвитку.

Найдосконалішими грецькими спорудами є величкі мармурові храми – символи грецьких міст-держав, збудовані на честь богів. Грецький храм був центром суспільного життя поліса, сховищем громадської скарбниці, місцем відправлення релігійних ритуалів, торжеств. Здебільшого він не мав масивного і монументального входу: всю будівлю оточувала колонада.

На цьому етапі буде доречним використати *метод проблемного викладу навчального матеріалу* та запропонувати учням під час сприймання й обговорення ілюстративного ряду порівняти свої враження від споглядання єгипетського та грецького храмів і висловити власне емоційно-ціннісне ставлення до них. Після цього вчитель має підсумувати дитячі судження та підвести п'ятикласників до висновку, що порівняно з похмурим простором колонних залів давньоєгипетських храмів, колони яких упредметнювали образи лісових хащ, простота об'єму давньогрецьких споруд вражає відчуттям легкості сприйняття й ніби підбадьорює людину своєю природністю та граційністю. Це враження посилюється завдяки світлим, ніжним (світло-блакитний, рожевий, жовтуватий) відтінкам мармуру, з якого витесували колони та інші архітектурні елементи храму, які розфарбовувалися насиченими, яскравими (червоний, синій, золотий) кольорами. Іноді у давньогрецьких храмах колони замінювалися мужніми чоловічими (атланти) або стрункими жіночими (каріатиди) фігурами. Усе це надавало храму урочистого, радісного, мажорного характеру.

Храми оздоблювалися не тільки колонами: численні статуї та багатофігурні рельєфи, в яких грецькі митці втілювали ідеали людської краси, вражають бездоганним умінням античних скульпторів детально відтворювати зовнішність, пропорції фігури й пластику людських рухів.

Залучення учнів до порівняння однакових за композицією давньогрецької та давньоєгипетської статуй, наприклад, фараона Хефрена із заупокійного храму в Гізі (XXVII ст. до н. е.) та Зевса Олімпійського з його храму в Олімпії (скульптор Фідій), допоможе п'ятикласникам більш свідомо з'ясувати відмінності мистецтва скульптури стародавніх культур. Підсумком порівняння має бути розуміння, що, на противагу скутим узагальненим формам давньоєгипетської скульптури, грецькі статуї доби античності сповнені внутрішньої сили та енергії, готовності до активної дії.

Величним і надзвичайно поетичним прикладом пластики жіночого тіла є скульптура крилатої богині перемоги – Ніки з острова Самофракія. Глядачу здається, ніби могутні

крила тріпочуть за спиною Ніки, і богиня розтинає повітря, наповнене бризками солоного моря; розметані складки туніки посилюють ілюзію руху і роблять майже фізично відчутним почуття радості перемоги.

Прагнення греків до краси й гармонії сприяло досягненню досконалості й довершеності не тільки в архітектурі та скульптурі, надзвичайної майстерності грецькі митці досягли в декоративно-прикладному мистецтві.

Однією з найбільш розвинених його галузей за часів Стародавньої Греції став вазопис. Було створено тисячі майстерень для формування та розпису різноманітних посудин з обпаленої глини – кераміки: амфор, кратерів, гідрій тощо. Кераміка – (грецьк. *keramike* – гончарне мистецтво, від *keramos* – глина) виробі з глини та їхніх сумішей, закріплені обпаленням. Форми грецької кераміки відзначалися практичністю і красою. Перегляд ілюстративного ряду силуетних зображень давньогрецької кераміки допоможе учням уявити розмаїття її форм і спонукатиме до висловлювання суджень: для чого використовувалась та чи інша посудина в побуті. Вчитель має узагальнити учнівські відповіді й пояснити, що посудини використовувалися в повсякденному побуті для зберігання олії, води, вина, зерна, жіночих прикрас тощо.

Майстерні розписи античних ваз відтворювали релігійні сюжети і сцени з повсякденного життя. Особливої популярності набули посудини, виконані в так званому чорнофігурному стилі: нанесені чорним, блискучим, немов дзеркало, лаком фігури розташовувалися на світлому тлі. Згодом лаком почали покривати тло, а фігури залишалися червонувато-коричневими, що здавалося грекам природнішим. Такі керамічні виробі отримали назву червонофігурних.

Для проведення *бесіди* рекомендуємо обрати з поданого нижче переліку ілюстрацій кілька мистецьких пам'яток Стародавньої Греції:

- ❖ Парфенон. Афіський Акрополь. V ст. до н. е.
- ❖ Ерехтейон. Портик каріатид. Афіський Акрополь. V ст. до н. е.
- ❖ Вістар Зевса в Пергамі (реконструкція). Мармур. Бл. 170 р. до н. е. Державні музеї. Берлін.
- ❖ Статуя Зевса Олімпійського з його храму в Олімпії (Фідій). Бл. 440 р. до н. е.
- ❖ Ніка Самофракійська. Мармур. Бл. 200 р. до н. е.
- ❖ Геракл, який бореться з Німейським левом (Лісіпп). IV ст. до н. е.
- ❖ Приклади чорнофігурної та червонофігурної кераміки.

Новою сторінкою подорожі є знайомство п'ятикласників з унікальною *Трипільською культурою*, що виникла на початку IV тис. до н. е. в південно-західній частині України, а також на території інших країн і залишила нам прекрасні взірці художньої творчості.

Великих успіхів трипільці досягли в гончарному ремеслі, яким займалися професійні майстри. Керамічний посуд,

знайдений на території сучасної України, що належить до трипільської (кукутенської) культури, вирізняється з-поміж виробів інших народів того часу надзвичайною досконалістю, вражає розмаїттям та багатством форм, розмірів і способів декорування. Це велетенські півтораметрові глечики та маленькі глечики з вузьким горлом й гострими боками, грушоподібні амфори та округлотілі напівсферичні миски-чаші, шоломоподібний гостродонний посуд, вази, куклі та зовсім малесенькі глечики-іграшки... Трипільські майстри робили посуд руками, без допомоги гончарного круга, потім його випалювали в спеціальних печах.

Трипільці були справжніми майстрами гончарного ремесла! Не випадково цю культуру науковці називають культурою мальованої кераміки. Керамічний посуд трипільці прикрашали багатим, властивим лише цій культурі орнаментом, виконаним білою, червоною або чорно-коричневою фарбами мінерального походження, який гармонійно поєднувався з формою посудин. Орнамент на посуді мав культове призначення й ілюстрував релігійні уявлення трипільців.

Доцільно запропонувати учням *розглянути й назвати* найпоширеніші мотиви, з яких складаються орнаменти чашів трипільської культури. Учні мають дійти висновку, що то були хвилеподібні лінії, спіралі та смуги, які вільно обтікали форму виробу, а також геометричні фігури (кола, поєднані одне з одним широкою стрічкою, овали, трикутники, ромби). Сприймання плавних, м'яких ліній трипільських орнаментів можна поєднати з *прослуховуванням кількох, контрастних за настроєм, фрагментів музичних творів*. Під час прослуховування варто запропонувати учням рухами рук показати *характер мелодії* того чи іншого музичного фрагмента. Після обговорення різних музичних настроїв учням пропонується обрати той фрагмент, який найбільше відповідає характеру трипільських орнаментів.

Для більш пізнього періоду трипільської культури характерні силуетні (іноді контурні) геометризовані зображення людей, а також птахів, свійських тварин (переважно собак, коней, кіз) і навіть масштабних сюжетних сцен, зокрема сцен полювання. Зустрічаються орнаментальні композиції, в яких зображення тварин поєднуються з символічними знаками, серед яких найчастіше можна побачити ромби. Рідше поєднуються тваринні й рослинні мотиви [1, с. 216–218]. Важливе місце займали традиційні мотиви-обереги з домінуючими символами небесних світил, зокрема зображення знаків сонця, місяця, зірок, а також символів води. Складний символізм орнаментики був віддзеркаленням уявлень трипільців про Всесвіт, богів, природні явища та стихії, від яких залежало життя людей, і відображав гармонійну картину світобачення наших пращурів.

Особливого розвитку за часів трипільської культури набуло мистецтво дрібної пластики. Переважно це невеликі за розміром глиняні моделі житла, що відтворюють внутрішній

вигляд приміщень з піччю біля входу, а також вкрай схематичні жіночі статуетки 20–25 см. заввишки. Ці фігурки мають сплюснену голівку з носом-защипом та наскрізними отворами на місці очей, невеликі плечові виступи замість рук, загострену чи тумбоподібну ніжку, отвори в плечах і стегнах. На особливу увагу заслуговує статуетка з поселення Сушківка, що зображує жінку, яка сидить, схиливши голову до дитини, яку тримає на руках. Значно рідше зустрічаються чоловічі статуетки та фігурки у вигляді свійських тварин (коня, бика, корови, вівці, барана) [1, с. 218], птахів або диких звірів (ведмедя, оленя) [4, с. 121].

Характерною рисою трипільської культури є великі керамічні порожнисті посудини, форма яких нагадує бінокль. Як правило, вони прикрашені червоним (рідше чорним) розписом, виконаним на білому (червоному) фоні. На думку дослідників, ці дивовижні посудини мали ритуальне призначення і, за однією з версій, служили для того, щоб під час обрядів поїти святою водою землю, імітуючи рясний дощ.

Залучити учнів до висловлювання особистої думки щодо особливостей мистецтва Трипільської культури допоможе пошук відповідей на *запитання*:

♦ Порівняйте розписи античних ваз доби Стародавньої Греції з розписами керамічних посудин, властивими культурі Трипілья.

♦ Уявіть себе трипільським майстром гончарного ремесла та спробуйте розшифрувати знаки-символи, зображені на керамічних виробах.

♦ Запропонуйте власну версію походження та використання біноклеподібних посудин.

Активне залучення школярів до *обговорення ілюстративного матеріалу* сприятиме не тільки якіснішому засвоєнню ними нової теми, розвитку умінь сприймати, інтерпретувати й оцінювати художні твори, головне – створює умови для формування в учнів художньо-світоглядної компетентності, виховання в них емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва та дійсності, допомагає зрозуміти, що вони є дослідниками і здатні самостійно здобувати нову інформацію, осмислювати нові знання.

Підсумовуючи розповідь про мистецтво Трипілья, варто наголосити, що традиції трипільських гончарів протягом багатьох поколінь передавалися й дбайливо зберігалися українськими народними майстрами. Де саме можна знайти підтвердження цієї думки? Художній досвід п'ятикласників допоможе їм самим знайти відповідь на це запитання: варіанти декоративних мотивів тієї далекої епохи сьогодні можна знайти в українських вишивках, килимах, народній кераміці.

Знайомство п'ятикласників з мистецтвом стародавніх культур та цивілізацій має на меті не тільки засвоєння знань про його особливості та найпоширеніші види, ознайомлення з новими поняттями й термінами. Важливо, що шляхом порівняння й зіставлення основних ознак стародавніх куль-

тури школярі зрозуміють їхні характерні особливості, переконаються у власній причетності до традицій і цінностей національної культури. Отже, головним, на нашу думку, є виховання в учнів поваги, ціннісного ставлення до світової мистецької спадщини і культурних здобутків наших предків, формування загальнокультурних, комунікативних компетентностей через емоційне сприйняття мистецьких творів.

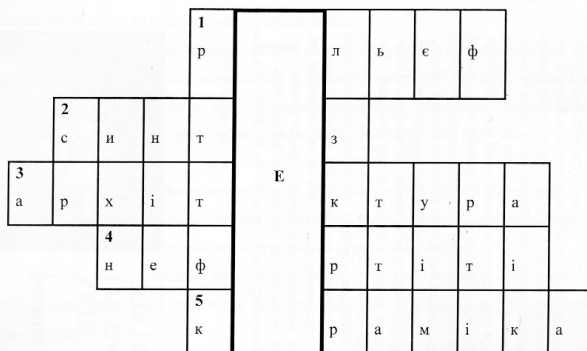
Для закріплення нової інформації бажано обрати форму гри або змагання, використовуючи різноманітні головоломки чи кросворди. Це стимулюватиме допитливість учнів, сприятиме активному пізнанню мистецтва, розвитку творчості, впевненості у своїх силах.

Так, з метою кращого засвоєння навчального матеріалу учнями 5-х класів у робочому зошиті «Мистецтво» до цього уроку вміщено головоломку. Учням пропонується поєднати стрілочками зображення творів мистецтва, притаманних тій чи іншій стародавній культурі, з назвами цих культур: Єгипет, Греція, Трипілля. Ускладненим варіантом цього завдання може бути пропозиція доповнити поданий в зошиті візуальний ряд назвами мистецьких творів, з якими школярі ознайомилися у ході уроку.

Одним із варіантів закріплення нової інформації може бути відгадування кросворда, основою якого є ключові терміни та поняття цього уроку.

Запитання до кросворда:

1. Скульптурне зображення на площині. (*Рельєф*).
2. Поєднання різних видів мистецтва. (*Синтез*).
3. Провідний вид мистецтва Стародавнього Єгипту. (*Архітектура*).
4. Образ якої єгипетської цариці став символом жіночої краси? (*Нефертіті*).
5. Вироби з обпаленої глини. (*Кераміка*).

Таким чином учитель поступово підводить учнів до виконання самостійної практичної роботи. Він пропонує п'ятикласникам уявити себе прадавніми трипільськими майстрами, намалювати ескіз біноклеподібної посудини або старовинного музичного інструмента і розробити для свого виробу орнаментальне оздоблення, типове для трипільської культури.

У самому завданні вже міститься варіативність: учитель дає учню право вибору щодо виявлення власних інтересів, здібностей, пріоритетів. Завдяки цьому в учнів формуються етнокультурна та креативна компетентності, розвивається художній смак, зацікавленість уроками мистецтва, пізнання народних традицій.

Орієнтуючись на методичну послідовність етапів зображення, наведену в підручнику та робочому зошиті «Мистецтво», учитель пояснює учням *послідовність виконання самостійної практичної роботи*:

1. Визначитися з предметом зображення (посудина або музичний інструмент) і розробити його форму.
2. Розробити мотиви (рослинні, геометричні або зооморфні) для прикрашання цього предмета.
3. Ритмічно побудувати орнамент, пам'ятаючи, що призначення орнаменту не тільки прикрасити, а й підкреслити форму предмета.
4. Обрати кольорову гаму й виконати оформлення предмета.

Висновки. Отже, уроки мистецтва мають бути спрямовані на створення сприятливих умов для виховання й розвитку творчої, освіченої та активної особистості, на підготовку до життя в сучасному суспільстві людини, компетентної в різних видах мистецтва, яка має необхідний запас знань та художньо-практичних умінь.

Нова програма дає можливість учителю творчо підходити до вибору змісту й технологій навчання, поурочного розподілу навчального художнього матеріалу. Головне завдання вчителя – дбаючи про цілісну драматургію уроку, створити атмосферу довіри, захоплення мистецтвом, адже сприйняття мистецтва вимагає не тільки його вивчення, але обов'язкового емоційного переживання.

Підбиваючи підсумки, слід підкреслити, що процес виховання в учнів 5-х класів ціннісного ставлення до мистецтва має бути систематичним, послідовним, комплексним, що забезпечує навчання за програмою інтегрованого курсу «Мистецтво».

У перспективі подальших досліджень вважаємо, що актуальним є виховання в учнів основної школи ціннісного ставлення до образотворчого мистецтва в процесі позаурочної навчально-виховної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Археология СССР с древнейших времен до средневековья : в 20 т. : т. 4. – Энеолит СССР / В. М. Массон, Н. Я. Мерперт, Р. М. Мунчаев, Е. К. Черныш. – М. : Наука, 1982. – 360 с.
2. *Масол Л. М.* Мистецтво (інтегрований курс) : підруч. для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Л. М. Масол. – К. : Світоч, 2013. – 240 с. : іл.

3. Масол Л. М., Гайдамака О. В., Кузьменко Т. В. Мистецтво : робочий зошит для учнів 5 класу : навч. посібник – К. : Світоч, 2013. – 80 с. : іл.

4. Гімбутас М. Цивілізація Великої Богини: Мир Древньої Європи. – М. : «Російська політична енциклопедія» (РОССПЭН), 2006. – 572 с.

5. Енциклопедія для дітей : т. 7. – Искусство : ч. 1. – Архитектура, изобразительное и декоративно-прикладное искусство с древнейших времен до эпохи Возрождения. – 2-е изд., испр. / глав. ред. М. Д. Аксенова; отв. ред. Н. Майсурян, Д. Володихин. – М. : Аванта+, 2003. – 688 с. : илл.

Стаття надійшла до редакції 30 листопада 2013 року

Кузьменко Г. Воспитание у учащихся 5-х классов ценностного отношения к изобразительному искусству

В публикации раскрывается содержание понятия «ценностное отношение к изобразительному искусству» и приводятся практические рекомендации по воспитанию данного качества в условиях интегрированного курса «Искусство» в общеобразовательной школе; освещено содержание работы в этом направлении с использованием

учебника и рабочей тетради «Искусство» для 5-х классов на примере темы «Изобразительное искусство древних культур и цивилизаций», где автор вычленяет методы и формы, которые помогают раскрыть понятия курса и активизируют процесс воспитания ценностного отношения к искусству.

Ключевые слова: ценности, ценностное отношение к изобразительному искусству, интегрированный курс «Искусство», ученики 5-х классов.

Kuz'menko G. Education classes of 5 students valuable attitudethe visual arts

The publication opens the concept «the valuable attitude to fine arts» up and practical recommendations on the education of this quality at the conditions of the integrated course «Art» at secondary school; the content of work in the direction with the use of textbook and working notebook «Art» for 5 classes on the example of the theme «Fine arts of ancient cultures and civilizations», , where the author presents methods and forms which help to expose the concept of the course and activate the process of education of valuable attitude to has been lighted.

Keywords: values, valuable attitude to a fine arts, the integrated course «Art», students of 5th classes.

ІНФОРМАЦІЯ. РЕЦЕНЗІЇ

МІЖНАРОДНА ОЛІМПІАДА «МІЙ СВІТ – МИСТЕЦТВО»

З 30 жовтня по 2 листопада в м. Запоріжжі проходила Міжнародна олімпіада з музичного мистецтва, організатором і засновником якої стала Міжнародна компанія «Sound's Life» (м. Москва, Росія). Олімпіада відбулася за підтримки управління культури й туризму Запорізької облдержадміністрації та дитячої музичної школи № 6 м. Запоріжжя. Мета олімпіади, в якій взяли участь творчі колективи й виконавці на музичних інструментах різних вікових груп, полягала у відродженні, збереженні та розвитку національної культури, установленні професійних і творчих зв'язків між учасниками й керівниками колективів, підвищенні професійної майстерності фахівців у галузі музичного мистецтва, удосконаленні виконавської майстерності окремих виконавців та творчих колективів.

До складу журі увійшли науковці, відомі музиканти, педагоги-практики та організатори музичної освіти запорізького краю, серед яких: кандидат мистецтвознавства, доцент В. М. Засць (Київ), доктор педагогічних наук, професор В. Ф. Черкасов (Кіровоград), заслужена артистка України Р. Г. Шаповалова (Київ), заслужена артистка України Л. Я. Серова (Дніпропетровськ), директор Запорізького музичного училища ім. П. І. Майбороди С. О. Пелюк, педагог-методист Н. В. Тетерядченко (Дніпропетровськ), начальник управління культури і зв'язків з громадськістю АТ «Мотор Січ» В. І. Котов (Запоріжжя), старший викладач В. Є. Іванова-Биканова (Дніпропетровськ).

У номінаціях вокал та інструментальна музика брали участь творчі колективи та окремі виконавці віком від 5 до 25 років і старші. Кількість поданих заяв перевищила 560 осіб. Вокальний жанр представляли 78 учасників з різних регіонів України. Найвищі нагороди членів журі в номінації академічний вокал отримали Д. Гасумян, О. Назаревич (Запоріжжя), Ю. Картаєва (Київ), вокальні ансамблі «Гармонія» та «Домісолька». У джазовій номінації найкращою стала Ю. Геккель (Росія). Серед переможців у жанрі естрадного вокалу дипломи лауреатів отримали учасники, серед яких: В. Філатова (Артемівськ), П. Лобода (Донецьк), М. Рижова, А. Шергіна, А. Литвинчук (Київ). Серед піаністів дипломи лауреатів вибороли С. Джуманазаров та Д. Малахова (Запоріжжя). У номінації народні інструменти найкращими стали Д. Берлова, А. та В. Лискови (Запоріжжя). Високий рівень виконавської майстерності презентували виконавці на духових та ударних інструментах, серед яких: І. Бражник, В. Дем'янов, С. Тихоновський (Запоріжжя). Члени журі одноголосно віддали перевагу виконавцям на струнно-смичкових інструментах А. Волоснової (Феодосія) та ансамблю скрипалів із м. Сімферополя.

(Закінчення на с. 63).